

Лабунець Ю.О.

асистент,

Педагогічний інститут

Київського університету імені Бориса Грінченка;

аспірант,

Мелітопольський державний педагогічний університет

імені Богдана Хмельницького

ФОРМУВАННЯ СУМЛІННЯ, СОВІСТІ ТА ВИСОКИХ ЖИТТЄВИХ СМИСЛІВ У КОНТЕКСТІ ВИХОВАННЯ МОРАЛЬНОЇ ОСОБИСТОСТІ У ТВОРЧОСТІ ДЖ.Р.Р. ТОЛКІНА

Виховання моральної особистості передбачає набуття високого гуманістично спрямованого рівня розвитку, тобто повноцінну реалізацію сутнісної автентичності моральної особистості з обраним висхідним напрямом життя, що оптимізується і забезпечується сталим прагненням моральної особистості до пошуку вищих, суголосних власній совісті, сумлінню та ціннісним орієнтаціям, а також почуттям відповідальності.

У контексті виховання моральної особистості у творчості Дж. Р. Р. Толкіна та її особистісного становлення ми розглядаємо відповідальність, совість і високі життєві смисли, які за умови опанування ними особистістю і подальшої реалізації у житті сприяють сходженню людини на вищий рівень інтелектуального та морального розвитку, як умову досягнення високого морального рівня особистістю. Дж. Р. Р. Толкін вважав, що виховання моральної особистості відбувається у соціумі, тож суспільство має опікуватися даним питанням, що передбачає свідоме розуміння, схвалення та дотримання загальноприйнятих норм, правил і загальнолюдських цінностей та водночас створювати і надавати умови для гармонійного морального становлення особистості, орієнтуючись на її найкращі потенції, найвищі порухи душі, насущну потребу у самореалізації та визнанні іншими. Сумління і совість безпосередньо пов'язані із відчуттям внутрішньої відповідальності моральної особистості, що має бути сформована через власні життєві смисли, цінності та орієнтації особистості, що повинні бути виплекані усередині самої особистості, хоча виховання відбувається в соціумі.

Моральна особистість у процесі свого становлення бере на себе відповідальність за своє життя, свій життєвий шлях, власне становлення, зростання та удосконалення. Моральна особистість у творчості Дж. Р. Р. Толкіна усвідомлює необхідність знайти смисл, мету власного життя та моральний шлях її досягнення, що трансформується у потребу бути відповідальним за власні події як сьогодні, так і майбутнього, що знаходить відображення у стосунках з іншими людьми, з суспільством та світом загалом [1].

Совість є одним із найважливішим моральним регулятором для моральної особистості. Сьогодні освітяни констатують втрату власного морального регулятора людьми (як у дорослих, так і у підростаючого покоління), як наслідок – деградацію цінностей та правил спілкування та взаємодії суспільства в цілому. Феномен совісті цікавив людей із давніх давен. Від перших письмових висловлювань Сократа – до сьогодні, коли питання совісті постійно постає перед сучасною людиною. І кожна особистість не дивлячись ні на професію, ні на вік, ні на стать вирішує виходячи із особистісних позицій життя.

Дж. Р. Р. Толкіну імпонував латинський вислів «совість – це тисяча свідків», оскільки він за умови усвідомлення моральною особистістю дозволило б змінити світ на краще. В своєму житті кожна людина потребує певних регуляторів, тобто того, що є принаймні відносно стійкими орієнтирами, дозволяючи орієнтуватися

в постійних змінах умов нашого суспільства. Совість і стає тим універсальним орієнтиром моральної особистості. Совість фактично є способом соціального мислення, в контексті розуміння, аналізу та узагальнення [2].

Совість – основа морального буття людини. Як етична категорія «совість» характеризує здатність, на основі сформованих моральних обов'язків, здійснювати моральний самоконтроль та самооцінку. Отже, совість виступає як внутрішній контрольний механізм свідомості. Глибинний зміст поняття «совість» означає спільне бачення, можливість подивитись нас во вчинки очима інших людей з позиції найвищих моральних імперативів.

Моральне значення совісті сприяє формуванню моральних якостей, тобто регулює життя моральної особистості, оскільки керуючись власними почуттями справедливості та моральними цінностями суспільства, спираючись на совість як моральний регулятор особистість має можливість свідомо знаходити оптимальне рішення у найскладнішій моральній ситуації і прийняття вірного, морально виправданого рішення. Крім того саме совість дозволяє моральній особистості протистояти аморальним чи морально сумнівним спокусам і бути внутрішнім регулятором особистості дозволяє не порушувати моральні заборони. Дж. Р. Р. Толкін вважав, що саме внутрішній голос совісті і попереджує про загрозу зла, оберігає від нього, зриває з нього хибні оболонки.

Автор трилогії «Володар Перстнів» вважає, що саме через совість у поєднанні із високими моральними смислами та сумлінням моральна особистість отримує здатність інтуїтивного розпізнавання добра і зла. Совість розвиває почуття відповідальності перед самим собою як перед моральним суб'єктом, який у своїх діях керується вищими моральними цінностями. Саме совість пробуджує в людині здатність до внутрішнього діалогу та навіть сперечання із самим собою, пробуджує почуття сорому, самоіронії, дозволяє проявляти певну моральну вимогливість людини до себе самої. Тобто, вона свідчить, що особистість досягла якісного стрибка у своєму моральному розвитку – моральної автономії, моральної рефлексії, морального права оцінки і суду над собою.

Совість часто називають іншою стороною обов'язку, більш особистісним «внутрішнім голосом» моральної дії, внутрішнім регулятором моралі в цілому. Совість – це здатність до активного самопізнання, самооцінки особистісного ставлення до оточуючого, до чинних у суспільстві моральних норм. Дж. Р. Р. Толкін вважав, що однією із найважливіших функцій совісті є використання її як моральної оцінки наших вчинків, що виказує відповідне моральне переживання. І ця оцінка є дуже важливою, оскільки совість формується на основі інтеріоризації моральних вимог середовища і певним чином відображає їх суспільний характер. Але совість передусім є особистою оцінкою фактів, виразником нашого суб'єктивного ставлення до явища, яке морально оцінюється.

У повсякденному спілкуванні досить частовислови «чиста совість», «спокійна совість», під якими розуміються усвідомлення людиною виконання всіх своїх обов'язків або реалізація всіх своїх можливостей у конкретній ситуації. Якщо ж сприймати ці слова буквально, то «чистої», «заспокоєної» совісті є вірною ознакою безсовісності, тобто не відсутності совісті, а схильності не звертати уваги на її судження. А. Швейцер, котрий вбачав у моралі найвищу правду та найвищу доцільність, звертається до почуття відповідальності за долю Іншої людини: «Ми ніколи не повинні ставати глухими. Ми будемо жити в злагоді з істиною, якщо глибше будемо переживати конфлікти. Чиста совість – це винахід диявола» [3].

Совість – феномен емоційний, вона проявляє себе через глибокі негативні переживання, самодокори, тривожність і стурбованість людини моральністю та гуманністю своєї поведінки. Совість – це відповідальність людини перед самою

собою як носієм вищих, універсальних цінностей. Проте совість як засіб самооцінки не є абсолютною: вона може бути поблажливою, адже вона – моя, її не можна обманути, але можна «вмовити», «приспати» і т. д., тому покладатися цілком на совість також не можна. Разом з тим саме в самооцінці, яка проводиться совістю, проявляються моральний компроміс або безкомпромісність. Звичайно, бувають ситуації, котрі виправдовують людину, але буває й так, що обставини виступають лише прикриттям для самовиправдання. В житті обставини завжди ставлять нас перед вибором, критерієм же вибору повинна слугувати совість. Однак совісність не повинна ставати хворобою, мазохистською пристрастю, почуттям, що виникає без реальних підстав для сумнівів у правильності того чи іншого вчинку. Є категорія людей, що захоплюються «совістю», їм легко дають фрази «Я – найбільший ледацюга у світі», «Я подавляю інших людей і мені це подобається» тощо. Але це не має нічого спільного з совістю чи з усвідомленням своїх помилок. Якраз навпаки, такі люди намагаються, демонструючи це усім замаскувати свій прихований егоїзм. Прояв такого психологічного мазохізму – прояв горделивості і не більше.

У будь-якому випадку міра переживань, ступінь «докорів сумління» залежать від характеру вчинку та рівня свідомості людини, від її здатності та звички справедливо і критично оцінювати власну поведінку та поведінку інших. Моральним результатом цих переживань постає розкаяння, моральний смисл якого – гармонізація відносин між обов'язком та совістю.

Совість як внутрішній контролер дуже тісно пов'язана з суспільною свідомістю як зовнішнім моральним контролером, оскільки виступає як моральний регулятор поведінки людини, як соціальна складова співіснування її в соціумі. Сьогодні варто говорити про знецінення слів, знецінення багатьох понять і ідеалів, тому, як це не парадоксально, зміцнення духовності доводиться починати з формування життєвої самостійності, зміцнення життєвої позиції.

Список використаних джерел:

1. Лабунець Ю.О. Виховання моральної особистості через формування ціннісних моральних орієнтацій у творчості Дж.Р.Р. Толкіна / Ю.О. Лабунець // Первый независимый научный вестник. – К, 2015 – № 2. – Ч. 1 – С. 40–44.
2. Лабунець Ю.О. Суспільно-історичний та культурно-освітній контекст концепції виховання моральної особистості Дж.Р.Р. Толкіна / Ю.О. Лабунець // Науковий журнал «Science Rise» Педагогічна освіта. – X, 2015. – 10/5 (15) – С. 13–20.
3. Лабунець Ю.О. Толкінізм як джерело виховання моральної особистості / Ю. Лабунець // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Педагогіка. – Київ. : ВПЦ «Київський університет». – 2015. – Вип. 1 (1). – С. 39–43.